

Egy csaknem elfeledett tudós tanár

Emlékezés Králik Aladára

Králik Aladár (1931-1997) a magyarországi szlovák kultúra, nemzetiségi oktatás, nyelv- és irodalomtudomány jelentős személyisége volt. Munkásságát számtalan kitüntetéssel ismerték el, azonban mindmáig nem született egyetlen olyan írás sem, mely pedagógia-módszertani, nyelvészeti, irodalomkritikusi és fordítói tevékenységét részletesen elemezte volna. Csak szórványosan találunk említéseket. Írásom célja a különböző forrásokban található, róla szóló információk szintetizálása és kiegészítése a médiában elmondott gondolataival, valamint egykori munkatársai és tanítványai emlékeivel. Ezek összegyűjtésével és feldolgozásával szeretném feleleveníteni Králik tanár úr sokrétű tevékenységét, rendkívüli műveltségét, modern gondolkodását, mellyel kedvezően hatott a magyarországi szlovák oktatásra és kultúrára.

Emberi és pedagógusi énjének bemutatásakor három körülmény motivált: halálának huszadik évfordulója, a közelgő pedagógusnap, és egy személyes mérföldkő. Ezzel az írással búcsúzom a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Szlovák Nyelv és Irodalom Tanszékétől, ahol négy éven keresztül láttam el a szlovák nyelv és kultúra lektori teendőit.

Králik Aladár 1931. július 15-én született Felsőpetényben, ahol édesapja evangélikus kántortanító volt. Egy a *Ludové noviny*-nek adott interjúban elmondta, hogy apja „származását tekintve magyar volt, aki az Ipoly folyó szlovák oldalán látta meg a napvilágot. Trianon után, amikor éppen valamilyen hivatalos ügyet intézett Budapesten, Magyarországon ragadt. Oroszlánban talált munkát, ahol meg is nősült. Több Nógrád megyei településen dolgozott, leghosszabb ideig a Balassagyarmathoz közeli Szügyben.” (Fuhl, 1994). Králik Aladár magyarok és szlovákok által lakott környezetben nőtt fel, de családjában csak a magyar nyelv volt használatos. Apja evangélikus kántorként nemcsak orgonán játszott, hanem prédikált is: a magyar hívőknek magyarul, a szlovák ajkúaknak pedig bibliai cseh nyelven, ami nem volt erőssége. A család háború utáni költözködésére így emlékszik: „A háború után családunknak muszáj volt elhagynia Szügyöt, mert apám az egyház iránti elkötelezettsége ellenére támogatta az egyházi iskolák államosítását. E miatt elvesztette népszerűségét és a szügyiek bizalmát és az új otthon keresése folyamán meg is halt.” (Fuhl, 1994).

Králik Aladár Balassagyarmaton járt gimnáziumba, ahol kiváló ismereteket szerzett latin, ógörög és francia nyelvből. Az érettségi után tanulmányait a budapesti Apáczai Csere János Főiskola magyar-francia szakán kívánta folytatni, csak hogy 1949-ben (egy hónappal a felvételi vizsga előtt) az intézményben megszűnt a

nyugati nyelvek oktatása. A kínálatból a magyar mellé így a szlovák nyelvet választotta. Ezt ugyan nem ismerte, de közel érezte magához, hiszen a Felsőpetényben és Szügyben töltött gyermekkor idején az ottani lakosok számára még természetes volt a szlovák nyelv használata. Sziklay László professzor úr, a főiskola 1949-ben létrejött Szlovák Nyelv és Irodalom Tanszékének alapítója és tanára figyelt fel Králik nyelvek iránti rendkívüli fogékonyságára, és arra ösztönözte, hogy tanulmányait a pozsonyi Komen-ský Egyetemen folytassa. A háború utáni időszak első ösztöndíjasai között volt, akik a csehszlovák-magyar államközi egyezmény keretében ott tanulhattak. 1953-ban szlovák-magyar szakos középiskolai tanári diplomával érkezett haza.

Több helyről kapott munkajánlatot, ő azonban úgy érezte, túl fiatal ahhoz, hogy például az Oktatásügyi Minisztériumban, a Külügyminisztériumban vagy a Szlovák Nyelv és Irodalom Tanszéken vállaljon munkát. Első munkahelye a békéscsabai szlovák gimnázium volt, ahol közel harminc évig (1953-1981) tevékenykedett, egy tanéven át (1972/1973) igazgatóként is. Szlovák, magyar és orosz nyelvet, szlovák és magyar irodalmat tanított. Már pályája kezdetén bekapcsolódott a gimnázium kulturális életébe. Kitűnően játszott harmonikán, számtalan szlovák dalt ismert, szépen énekelt, ezért rábízták az énekkar vezetését. A *Fári Ka-*

Ez az írás nem jöhetett volna létre azok segítőkészsége nélkül, akik megosztották velem személyes emlékeiket, értékes írott szövegeket, kép- és hanganyagokat bocsátottak rendelkezésemre. Köszönöm Bencsik János, Dóžová Zenta, Fodorné Zahorán Olga, Hrubňová Iveta, Chlebniczki János, Korcsokné Varga Anna, Kövesiné Zsilák Zsuzsanna, Krett György, Mayer Mária, Makai Ildikó, Maruzsné Sebó Katalin, Molnárné Pribojszki Judit, Pecsenya Edit, Peštiová Libuše, Szabados Anna, Tökés Gyula és Uhrin Erzsébet segítségét. Maruzsné Sebó Katalinnak, Králik Aladár egykori tanítványának, későbbi főiskolai munkatársának, akitől a legtöbb információt és dokumentumot kaptam, továbbá Szabados Annának, az Országos Szlovák Önkormányzat Dokumentációs Központja munkatársának, aki rendelkezésemre bocsátotta a Králik Aladárral készült és megjelent beszélgetéseket, riportokat, valamint írásait, külön köszönettel is tartozom. Pecsenya Editnek, a Békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium igazgatójának pedig a Králik-tanítványokkal és kollégáival való találkozásaim megszervezéséért is hálás vagyok.

talán koreográfus által vezetett gimnáziumi táncsoportot is kísért. Az énekkar és a táncsoport jelentős szerepet töltött be a nemzetiségi gimnázium arculatának kialakításában, s fontos ösztönzővé vált az iskola vidéki diáktoborzó kulturális rendezvényein.

A XX. század 40-es éveitől mintegy tíz éven át a magyarországi szlovák iskolák egyik legnagyobb gondja a megfelelő szlovák nyelvű tankönyvek hiánya volt. Králik tevékenyen részt vett ennek a hiányosságoknak a leküzdésében: a szlovák gimnáziumok számára elkészítette a szlovák nyelv és irodalom tantervét. Szerzője vagy társszerzője volt több tankönyvnek és mások tankönyveiről írt recenziókat, értékeléseket. Minisztériumi felkérésre különböző oktatási segédanyagokat állított össze, köztük a szlovák általános iskolák 2. osztálya számára verseket, dalokat, mondókákat tartalmazó hanganyagokat.

Békéscsabai évei alatt pedagógiai s módszertani jellegű munkái mellett a városnak és a megyének fordított hivatalos dokumentumokat. Figyelemmel kísérte a csehszlovákiai társadalmi és politikai eseményeket is. 1968 augusztusában a Magyar Rádió szlovák adásának szerkesztő-hírolvasójaként ő tájékoztatta a magyarországi rádióhallgatókat a Varsói Szerződés hadseregeinek csehszlovákiai bevonulásával kapcsolatos eseményekről.

1978-1981 között a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Szlovák Nyelv és Irodalom Tanszékén tevékenykedett külső munkatársként. Amikor 1981-ben kinevezték a tanszék élére, családjával Szegedre költözött. 1992-ben történt nyugdíjazásáig látta el a tanszékvezetői feladatokat, s mellette szlovák irodalmat és nyelvkultúrát tanított. A tanszék oktatói és hallgatói, valamint a szegedi szlovákság felkérésére elvállalta a szlovák klub elnöki teendőit is, melyet hozzáértéssel és empátiával irányított (Maružová Šebová, 2010).

Nyugdíjba vonulását követően családjával a Szegedhez közeli Újszentivánon teremtett új otthonot. Ebben az időszakban főleg hivatalos dokumentumokat fordított, óraadóként nyelvi gyakorlatokat vezetett a tanszéken, de gazdag pedagógiai tapasztalatait felhasználva megírta a *Slovenské sloveso a jeho používanie* (A szlovák ige-használat) című, szlovák szakos hallgatóknak ajánlott tankönyvét, amely sajnos csak halála után jelent meg. Ebben rámutatott a szlovák ige magyar nyelvi környezetben való használatának jellegzetes bizonytalanságaira, hibáira, tapasztalatain alapuló tanácsokkal szolgált, s gyakorlatokkal adott segítséget a hibák kiküszöbölésére. Kiemelt figyelmet szentelt a visszaható igéknek, az ige szemléletnek, az igevonatoknak és az igeragozásnak. *Az ige a legösszetettebb szófaj, és mint olyan, a mondat fő szervezője, s egyben a nyelvhelyesség érzékeny mértékegysége is* – írta (Králik, 1997, 5. o.). Ez a szakkönyv hiánypótló a maga nemében, figyelembe véve a kontextust is, melyben született. Színvonalában bármely hasonló szlovákiai lingvisztikai munkával felveszi a versenyt.

Pedagógusként és nyelvészként is sikeres pályát futott be. Több jelentős irodalomkritikai és nyelvészeti írása jelent meg, de mint maga is elismerte, a benne

lakozó alkotótehetségét nem merítette ki teljesen: *„Főleg a nyelv érdekelt, legyen az anyanyelv vagy idegen nyelv. Nyugdíjasként nagyon érzem annak a hiányát, hogy nem foglalkoztam behatóbban a nyelvtudomány kérdéseivel. Mindig az érdekelt, hogy hogyan lehet leghatékonyabban nyelvet tanulni és tanítani, de sajnos nem volt módomban elmélyülni ezekben a kérdésekben, mivel sokféle kötelezettségnek kellett eleget tennem.”* (Fuhl, 1994).

A többféle betegséggel is küszködő Králik Aladár hatvanöt éves korában hunyt el.

Nézetei a magyarországi szlovák nyelvoktatásról

Králik írásaiban, interjúiban nyíltan, kritikusan, ugyanakkor reálsan fejezte ki véleményét a szlovák nyelvvismeret csökkenő színvonalával kapcsolatban Magyarországon. A szlovák nemzetiségi iskolákban folyó oktatásról és egyáltalán az asszimiláció következtében folyamatosan gyengülő, haldokló magyarországi szlovákságról szólt kritikusan (Králik, 1983, 3. o.). A hivatalos nemzetiségi oktatáspolitikával szemben, mely az anyanyelv megőrzését emelte ki legfőbb célként, ő azt állította, hogy ez a célmeghatározás téves, hiszen a tanulók bekerülési nyelvtudása rendkívül hiányos, gyenge és töredékes. Ezért nemigen van mit megőrizni, inkább az alapoktól kell újra tanítani, újra teremteni a szlovák nemzetiségi nyelvet, akár az idegen nyelv tanításának módszereivel is (Králik, 1983, 3. o.). Mások elutasító véleményével szemben nem tartotta szentségtörésnek a feledésbe merülő, a családokból már szinte teljesen kiszoruló, általános kommunikációs funkcióját csaknem teljesen elvesztő anyanyelv módszertanilag idegen nyelvi értelmezését. A valós helyzettel összhangban gyökeres változtatásokat sürgetett a szlovák nemzetiségi nyelvoktatás valamennyi szintjén. Olyan módszerek alkalmazását javasolta, melyek hatékonyak, célravezetők és élő nyelvi szövegekre építenek, elősegítve így a gyakorlati nyelvtudást. Fontosnak tartotta az összehasonlító módszerek alkalmazását, a két nyelv közötti eltérések tudatosítását (Králik, 1983, 1986; Hrivnák, 1983).

A legnagyobb problémát abban látta, hogy ugyan a diákok rendelkeznek bizonyos elméleti nyelvtani tudással, azonban kevés kivételtől eltekintve nem képesek azokat a gyakorlatban megfelelően alkalmazni: *„Iskoláinkban a tanulók zöménél többé-kevésbé csak a passzív nyelvtudást tudjuk elérni. Megértik a beszélt nyelvet és a tankönyvek nyelvezetét, képesek arra, hogy különböző színvonalon reprodukálják a tananyagot, viszont mi szlováktanárok képtelenek vagyunk annak elérésére, hogy egymás között és másokkal is spontán, magabiztosan használják a mindennapi kommunikációs szituációkban a szlovák nyelvet.”* (Králik, 1990, 73. o.). A nemzetiségi tudat alappilléreinek tartotta az anyanyelv megfelelő ismeretét: *„Nem kell úgy tenni, mintha mi tanárok és diákjaink tökéletes szlovákok lennénk, inkább számba kell vennünk gyengeségeinket és ezek figyelembevételével a praktikus nyelvhasználatra kell törekednünk. Biztos nyelvi alapok nélkül nehezen képzelhető el, hogy a fiatalok őszinte meggyőződésből felvállalják szlo-*

vákságukat.” (Králik, 1983, 3. o.). A szlovák nemzetiségi oktatással kapcsolatos nézetei miatt gyakran érte kritika, melyre számított, és képes volt rá helyénvaló válaszokat adni: „*Véleménnyel valószínűleg ellenérzéseket váltok ki a nemzetiségi vezetők és tanártársaim között is, miszerint tartalmilag és a nevelés szempontjából redukálni akarom a nemzetiségi nyelv oktatását, hogy idegen nyelvé akarom degradálni az anyanyelvet (...) és hogy egyáltalán nem látom helyesen a célokat. Emlékszem a nézeteimmel kapcsolatos kritikákra (...). Allegorikus képekben rótták fel nekem, hogy ha a sivatagban eltévedt vándorok szomjan halnak, én indifferensen, szinte kárörvendően kijelentem, hogy ezek azért haltak szomjan, mert nem ittak vizet. A sivatagban eltévedt vándor a magyarországi szlovák embert, a szomjhalál a szlovákságtudat elvesztését szimbolizálja. Én másképp látom magam ebben az allegorikus képben: azt szeretném, ha a szomjhalál küszöbén lévőket nem díszes, jól bedugaszolt, palackból kínálnák elegáns italokkal, melyek rozsdás dugóját utolsó erejükkel sem tudnák már vagy nem is akarnák kidugaszolni, hanem vizet adnék nekik könnyen kinyitható kulacsokban, és ha nem tudnák kinyitni, kinyitnám nekik én és szájukhoz emelném.*” (Králik, 1986, 3. o.).

Emlékek Králik Aladárról

Maruzsné Sebó Katalin (2010, 92. o.): Alit – dr. Králik Aladárt – a békéscsabai Szlovák Tanítási Nyelvű Gimnáziumban ismertem meg, ahol 1966-ban kezdtem meg középiskolai tanulmányaimat. Dohányillattal körüllengett, magas, szikár alakját, rövidre nyírt kefefrizuráját, áttetsző kék szemét ma is látom magam előtt, ahogy a gimnázium első emeleti folyosóján nem éppen a legjobban sikerült szlovák dolgozatom miatti csüggedésemet próbálta néhány biztató szóval enyhíteni. Ali tanítványai iránti empátiájával, de főleg imponáló tudásával és magával ragadó előadói tehetségével már az első néhány óra után kivívta osztályunk valamennyi diákjának szeretetét és tiszteletét.

Uhrin Erzsébet: Králik Aladár azok közé az emberek közé tartozik, akiket soha nem felejték el, mert meghatározó szerepük volt életemben. Főleg neki köszönhetem, hogy szlovák nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár lettem. Ő volt a szlováktanárom. Mindannyian tudjuk, milyen nagy hatással lehet az emberre egy jó tanár. (...) Králik Aladár azon pedagógusok közé tartozott, akiket a legjobban kedveltem és respektáltam. Nagyon szerettem az óráit, mert mindig felkészült, következetes és szigorú volt, ugyanakkor embersége, türelme és jó humora biztosíték volt arra, hogy az órái kellemesek legyenek. Legfőbb célja az volt, hogy megértesse velünk a tananyagot. (...) Mindent megtett annak érdekében, hogy megszerettesse velünk a szlovák irodalmat, hogy felébressze bennünk az igényt szlovák nyelvtudásunk folyamatos csiszolására és a rendszeres olvasásra. Csodáltam sokoldalú műveltségét.

Fodorné Zahorán Olga: Králik Aladár olyan csodálatosan adta elő a szlovák és a magyar irodalmat, hogy máig sok verset tudok kívülről. Bár később kémia-matematika szakos tanár lettem, neki köszönhetem az

irodalom iránti lelkesedésemet. (...) Amikor nyugdíjba vonultam, beiratkoztam a városi könyvtárba, hogy a könyvek közelében lehessenek.

Bencsik János (2010, 114. o.): Králik Aladár tanár úr szlovák társalgást tanított. Aki ismerte, biztosan igazat ad nekem, amikor nagyon kedves, nyugodt emberként jellemzem őt, aki a rossz jegyeket is mosollyal tudta beírni az ember indexébe. Egyszer elmesélte, hogy a szlovák nem az anyanyelve, kitartó munkával sajátította el magas színvonalon. Történt egyszer, hogy az 50-es években tanulmányi útra utazott Csehszlovákiába, egy egyetemre. Minden kinti vasútállomáson elolvasott a vonat ablakából egy nagy táblát, mely egy szocialista gondolatot hirdetett. Amikor a főpályaudvaron kiszállt, míg kiért az utcára, sok helyen látta kiírva a „Kelet” szót. Legalábbis akkori nyelvtudásának megfelelően a „Východ” felirat alatt ezt a világtájt értette. Mindjárt gondoltam – mesélte –, hogy ezek a szlovákok micsoda oroszbarátok, ha úton-útfélen kiírják, hogy „Kelet”. Csak később tudtam meg, hogy ennek a szónak más jelentése is van, mégpedig a „Kijárat.”

Maruzsné Sebó Katalin (2010, 92. o.): Mi, akik közelről ismertük őt, gyakran láttuk cigarettafüstben felsejlő alakját, amint asztala fölé hajolva jegyzetel kockás füzetébe. Az ige volt a kedvenc szófaja, mondhatnánk úgy is, hogy vesszőparipája (...). Szorgalmasan gyűjtötte az érdekes példákat a szépirodalomból és a sajtóból, melyekkel több kockás füzetet írt tele. Ízlegette jelentésárnyalataikat, élvezettel boncolgatta őket. Szinte gyermeki kíváncsisággal, izgalommal pátyolgatta őket, törődött velük és összevetette őket magyar megfelelőikkel.

Libuše Peštiová: Igazi gentleman volt, nem véletlen, hogy annyi diáklány volt belé szerelmes. Én már érettebb korában találkoztam vele, de még akkor is nagyon sármos volt. Nem fizikai megjelenése, inkább embersége tette vonzóvá – ahogyan viselkedett, ahogyan kommunikált az emberekkel. Annak ellenére, hogy óriási tudás birtokában volt és lett volna mire büszkének lennie, megőrizte egyik fő alaptulajdonságát, a szerénységet. Tanítványait magas követelmények elé állította. Szerette volna, ha a körülötte lévőknek minél több jutna az ő tudásából. (...) Emlékszem az 1981-es évre, amikor elbúcsúzott tőlünk (a békéscsabai Szlovák Gimnázium tantestületétől – a szerző megj.). Szomorúak voltunk, de mindannyian azt gondoltuk, hogy helyesen döntött, hiszen az ő helye a felsőoktatásban volt. Olyan pedagógus volt, aki képes volt felkelteni tanítványai érdeklődését az adott téma iránt és sokakat megnyerni arra, hogy nyomdokaiba lépjenek.

Ezzel az írással legalább részben szerettem volna feleleveníteni Králik Aladár, a csaknem elfeledett szlováktanár és tudós emlékét, aki minden bizonnyal nagy hatással volt nemcsak szűkebb pátriájára, a szlovák Alföldre, de tágabb értelemben az össz-magyarországi szlovák oktatásra és kultúrára is.

Mgr. Stanislava Spáčilová, PhD.
Maruzsné Sebó Katalin fordítása